

KRZYSZTOF KOLASA

KS. JAROSŁAW WĄSOWICZ SDB

LIKWIDACJA ZASADNICZEJ SZKOŁY METALOWO-ODLEWNICZEJ
TOWARZYSTWA SALEZJAŃSKIEGO W ŁODZI PRZY ul. WODNEJ 34
WYBÓR TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH

Dzieje szkolnictwa salezjańskiego w Łodzi sięgają korzeniami dwudziestolecia międzywojennego. W 1922 r. Zgromadzenie Salezjańskie przejęło pod swój zarząd Szkołę Rzemiosł, która działała wcześniej pod auspicjami łódzkiego Związku Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności. Dwukrotnie w minionym 85-leciu szkoła była salezjanom odbierana. Pierwszy raz przez okupanta niemieckiego w kwietniu 1940 r. Do zakończenia wojny jej budynki przeznaczone były na zakłady szkoleniowe ministerstwa lotnictwa. Stały się one swoistego rodzaju „obozami pracy” dla polskiej młodzieży¹. Drugi raz, w 1962 r. salezjanom szkołę odebrali komuniści. Przejęcie placówki przez władze państwowe zakończyło niepowodzeniem kilkunastoletni okres walki o utrzymanie szkoły pod zarządem zakonnym².

Młodzież z salezjanami wróciła w szkolne mury na ul. Wodną 34 dopiero po trzydziestu latach. Pozwoliły na to zmiany społeczno-polityczne, zapoczątkowane w Polsce w 1989 r.³. W roku szkolnym 2006/07 nowe karty historii szkolnictwa

¹ Por. Z. Wilk-Woś, „Obóz” pracy dla młodzieży polskiej przy ulicy Wodnej 34/36, w: *Obozy hitlerowskie w Łodzi*, praca zbiorowa pod red. Albina Głowackiego i Sławomira Abramowicza, Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi Instytut Pamięci Narodowej, Łódź 1998, s. 213–222.

² Sprawa likwidacji szkoły została już praktycznie przesądzona na naradzie kuratorów odbytej w sierpniu 1961 r., po której Kuratorium Okręgu Szkolnego m. Łodzi rozpoczęło kroki zmierzające do upaństwowienia szkoły, Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), Prezydium Rady Narodowej miasta Łodzi (dalej: PRN m. Ł.), *Pismo dyrektora Departamentu Szkolnictwa Zawodowego Szczepana Larwy do Mieczysława Woźniakowskiego Kuratora Okręgu Szkolnego m. Łodzi*, Warszawa 16 XII 1961 r., sygn. 2248, s. 14.

³ T. Rozmus, *Obecny stan szkolnictwa salezjańskiego w Polsce*, „Seminare” 14 (1998), s. 187–199.

salezjańskiego w Łodzi zapelniają: Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące oraz Salezjańska Wyższa Szkoła Ekonomii i Zarządzania.

Szkoły salezjańskie w Łodzi doczekały się kilku opracowań historycznych. Do najważniejszych należą prace G. Radziszewskiego⁴ oraz J. Pietrzykowskiego⁵, W. Żurka⁶ i W. Citko⁷. Zauważyć należy także okolicznościową publikację wydaną staraniem absolwentów Technikum Mechanicznego w Łodzi w pięćdziesiątą rocznicę przystąpienia przez nich do matury⁸. Wkrótce ukażą się opracowania związane z procesem ks. Stanisława Janika – administratora szkoły, skazanego w 1962 r. przez władze na karę więzienia⁹.

W znakomitej większości przywołane powyżej prace opierały się na badaniach przeprowadzonych w archiwach kościelnych oraz relacjach świadków wydarzeń. Dopiero od niedawna można korzystać z dokumentacji stworzonej przez aparat partyjny różnych szczebli, Urząd ds. Wyznań czy Służbę Bezpieczeństwa. Dokumenty znajdujące się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, archiwach państwowych oraz archiwach Instytutu Pamięci Narodowej pozwalają uzupełnić naszą wiedzę na temat dziejów Kościoła w PRL. Chociaż wciąż nie jest łatwo korzystać z tych zasobów, zwłaszcza jeżeli chodzi o dostęp do archiwów IPN¹⁰.

W niniejszej publikacji zebrano materiały odnoszące się do likwidacji w 1962 r. Zasadniczej Szkoły Metalowo-Odlewniczej Towarzystwa Salezjańskiego w Łodzi przy ul. Wodnej 34. Wszystkie zaprezentowane dokumenty pochodzą z zasobu Archiwum Państwowego w Łodzi. Odnaleziono je w zespole Urząd Mia-

⁴ G. Radziszewski, *Salezjańska Szkoła Mechaniczna w Łodzi (1922–1962)*, Łódź–Lublin 1999, praca magisterska napisana pod kierunkiem ks. prof. Stanisława Wilka SDB na Wydziale Teologicznym KUL.

⁵ Prace ks. J. Pietrzykowskiego związane z historią szkół salezjańskich w Łodzi: *Szkoła Salezjańska w Łodzi 1922–1992*, „Seminare” 10 (1994), s. 229–243; *Wkład salezjanów w życie Kościoła (archidiecezji łódzkiej 1922–1989)*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 7 (1999), s. 307–317; Marcin Massalski, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, t. I, pod red. Jerzego Myszora, Warszawa 2002, s. 179–180.; *Salezjanie na terenie diecezji łódzkiej w okresie międzywojennym*, w: *Czytanki na październik*, red. Paweł Lisowski, Łódź 1995, s. 33–36.

⁶ W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900–1963. Rozwój i organizacja*, Lublin 1996, s. 181–188, 279–283, 420–422.

⁷ W. Citko, *Byli Wychowankowie Zasadniczej Szkoły Metalowo-Odlewniczej Towarzystwa Salezjańskiego w Łodzi. Studium z zakresu socjologii religii*, Warszawa 1980, praca magisterska napisana na Wydziale Teologicznym ATK pod kierunkiem dr Janiny Słomińskiej. (część historyczna pracy s. 5–19).

⁸ *Pięćdziesięciolecie matury. Lata 1950–1954 i 1951–1955*, Technikum Mechaniczne Towarzystwa Salezjańskiego w Łodzi 2005, ss. 265.

⁹ J. Pietrzykowski, *Stanisław Janik*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, t. IV (w druku); J. Wąsowicz, ks. *Stanisław Janik SDB (1909–2006) – wychowawca i nauczyciel w szkole salezjańskiej w Łodzi, więzień polityczny PRL*, w: *Bohaterowie trudnych czasów*, t. I, Łódź 2007 (w druku).

¹⁰ Na ten temat zob. przykładowo: Biedny Historyk, *O Instytut Pamięci Narodowej nauce polskiej przyjazny*, „Arcana”, nr 4–5 (2005), s. 280–288.

sta Łodzi, przy czym drugie egzemplarze dwóch dokumentów pochodzą z zespołu Komitet Łódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Kwerendę przeprowadzono również w aktach zespołu Prezydium Rady Narodowej miasta Łodzi (głównie w obrębie serii: Wydział do Spraw Wyznań), jednak nie przyniosła ona oczekiwanych rezultatów.

Przygotowując edycję wybranych tekstów źródłowych, kierowano się zasadami zawartymi w *Materiałach do instrukcji wydawniczej dla źródeł do dziejów najnowszych Polski* opracowanej przez S. Kalabińskiego i F. Tycha (Warszawa 1958. Zakład Historii Partii – tekst powielony).

Każdy tekst został opatrzony nagłówkiem składającym się z bieżącego numeru dokumentu. Zrezygnowano z umieszczenia w nagłówkach zalecanych również dat i miejsc wystawienia oraz regestów poszczególnych dokumentów, ze względu na to, iż niniejsza publikacja zawiera jedynie trzy teksty źródłowe. Podobnie postąpiono również w przypadku słowników i skorowidzów, rezygnując z ich opracowania. Teksty zostały ponadto zaopatrzone w legendę, zawierającą objaśnienia dotyczące przekazów będących podstawą wydania oraz w przypisy tekstowe i rzeczowe.

Wszystkie zaprezentowane dokumenty pochodzą z 1962 r., w którym ostatecznie zamknięto szkołę salezjańską przy ul. Wodnej 34. Materiały zostały ułożone w kolejności chronologicznej, która jak się wydaje, najlepiej pokaże mechanizmy działania władz oświatowych, dążących do likwidacji szkoły, a także wyraźnie zobrazuje kolejne etapy eliminacji salezjanów z działalności szkolno-wychowawczej na terenie Łodzi.

Wydawcy sądzą, iż niniejszy wybór źródeł przyczyni się do uzupełnienia i rozwinięcia badań nad historią Zasadniczej Szkoły Metalowo-Odlewniczej Towarzystwa Salezjańskiego w Łodzi przy ul. Wodnej 34.

Nr 1

Łódź, dnia 26 I 1962 r.

Notatka

w sprawie szkoły prywatnej Towarzystwa Salezjańskiego¹.

W bieżącym roku szkolnym dokonano trzykrotnej analizy pracy Zasadniczej Szkoły Metalowo-Odlewniczej Towarzystwa Salezjańskiego w Łodzi, przy ul. Wodnej 34.

Pierwsza lustracja odbyła się w dniach 23–24 VIII 1961 roku. Drugą lustrację przeprowadzono w dniach 19 i 20 X 1961 roku. Wizytację szkoły przeprowadzono w dniach 7, 8, 9, 20 i 29 XII 1961 roku. Na przestrzeni całego okresu czasu nie zauważono pozytywnych zmian w pracy szkoły. Niektóre zasadnicze błędy w pracy dydaktyczno-wychowawczej można sformułować następująco:

1. wychowanie młodzieży odbywa się w duchu idealistycznym, co znajduje się w jaskrawej sprzeczności z Ustawą z dnia 15 VII 1961 roku „O rozwoju systemu oświaty i wychowania” (Dz. U. Nr 32 poz. 160^a art. 1 i 2)²

2. nauka jest opłacana przez uczniów (kolizja z art. 3 cytowanej Ust.)³

3. nie realizuje się w pełni programów lekcyjnych [i]^b wychowawczych wbrew Zarządzeniu Ministerstwa Oświaty z dnia 17 XII 1958 roku (Nr PSZ 285/58 w sprawie wprowadzenia do planów nauczania w szkołach zawodowych

¹ Dokument ten został przedstawiony na posiedzeniu Egzekutywy KŁ PZPR w dn. 6 II 1962 r. przy omawianiu upaństwowienia szkoły prywatnej Towarzystwa Salezjańskiego. Na wniosek I sekretarza KŁ PZPR Michaliny Tatarkówny-Majkowskiej postanowiono wystąpić o upaństwowienie szkoły, APŁ, KŁ PZPR, Protokół nr 4/62 z posiedzenia Egzekutywy KŁ z dnia 6 II 1962 r., sygn. 366, s. 30; Zob. także: APŁ, PRN m. Ł, Pismo PRN m. Ł Kuratorium Okręgu Szkolnego do Departamentu Szkolnictwa Zawodowego Ministerstwa Oświaty, Łódź 17 II 1962 r., sygn. 2248, s. 15. Po decyzji Egzekutywy KŁ PZPR Kuratorium Okręgu Szkolnego m. Łodzi rozpoczęło prowadzenie rozeznania wśród rodziców dzieci uczęszczających do tejże szkoły.

^a Wpisano poprawnie 160 w miejsce maszynowego: 169.

² Art. 1: Nauczanie i wychowanie w szkołach [...] ma na celu wszechstronny rozwój uczniów i wychowanie ich na świadomych i twórczych obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. [...] Szkoły [...] wychowują w duchu socjalistycznych zasad współżycia społecznego, w duchu umiłowania Ojczyzny, pokoju, wolności, sprawiedliwości społecznej i braterstwa z ludźmi pracy wszystkich krajów, uczą zamiłowania i szacunku do pracy, poszanowania mienia narodowego, przygotowują do czynnego udziału w rozwoju kraju, jego gospodarki i kultury; Art. 2: Szkoły i inne placówki oświatowo - wychowawcze są instytucjami świeckimi. Całokształt nauczania i wychowania w tych instytucjach ma charakter świecki.

³ Art. 3, ust. 1: Nauka w szkołach jest bezpłatna; ust. 2: Państwo udziela młodzieży uczącej się pomocy materialnej, organizuje internaty i bursy oraz ustanawia stypendia.

^b Dodano spójnik „i” brakujący w tekście maszynowym.

dodatkowych godzin lekcyjnych do dyspozycji wychowawców klas) Dz. U. Min. Ośw. Nr 14 z dnia 31 XII 1958 roku poz. 218.)

Zatrudnienie personelu odbywa się przez dyrekcję szkoły bez uzgadniania z Kuratorium Okręgu Szkolnego m. Łodzi. Powyższe uchybienia pracy szkoły po przeprowadzeniu dogłębnej analizy traktuje się nie jako niezdolność dyrekcji szkoły, a jako celowe posunięcia mające za zadanie wychowanie nowych kadr nie przygotowanych do udziału w budowie ustroju socjalistycznego.

Biorąc pod uwagę powyższe, stawiamy wniosek na podstawie art. 39^c Ust. 1 Ustawy „O rozwoju systemu oświaty i wychowania” z dnia 15 VII 1961 roku⁴ o zamknięcie prywatnej Zasadniczej Szkoły Metalowo-Odlewniczej Towarzystwa Salezjańskiego i powołanie do życia Państwowej Zasadniczej Szkoły Metalowej.

Jednocześnie opierając się na art. 32 Ust. z dnia 30 I 1959 roku (prawo lokalowe Dz. U. Nr 10 poz. 59)⁵ występuję z wnioskiem o zabezpieczenie lokalu oraz bazy materiałowej dla celów szkoły państwowej.

Naczelnik
Działu Szkół Zawodowych
(mgr inż. Jan Wroński)⁶

(Źródło: odnaleziono 2 identyczne egzemplarze tego dokumentu w APŁ, Komitet Łódzki PZPR, sygn. 366, s. 71; Urząd Miasta Łodzi, sygn. 1/113, s. 214, odpis, maszynopis)

Nr 2

Plan

likwidacji Z. S. Metalowo-Odlewniczej Towarzystwa Salezjańskiego

I. Dane wprowadzające

1. Zasadnicza Szkoła Metalowo-Odlewnicza liczy 4 ciągi, 12 oddziałów, 398 uczniów.

^c Wpisano poprawnie 39 w miejsce maszynowego: 59 (ustawa ta ma jedynie 48 artykułów).

⁴ Art. 39 ust. 1: Szkoły, placówki oświatowe, wychowawcze, opiekuńczo-wychowawcze i inne zakłady lub placówki szkolne mogą być prowadzone przez organizacje zawodowe, młodzieżowe, instytucje społeczne oraz inne organizacje i instytucje, osoby prawne lub fizyczne, tylko za zezwoleniem Ministra Oświaty, na określonych przez niego zasadach i warunkach i pod jego nadzorem.

⁵ Art. 32, ust. 2: Przydział lokalu użytkowego otrzymać mogą: 1) władze, urzędy, instytucje i jednostki gospodarki społecznej, działające w danej miejscowości, 2) osoby posiadające uprawnienia do wykonywania w tej miejscowości zawodu wymagającego lokalu użytkowego.

⁶ Jan Wroński – pracownik Kuratorium Okręgu Szkolnego m. Łodzi. Brak bliższych danych osobowych.

2. Zakład obejmuje 3 jednostki

- a) szkoła
- b) warsztaty
- c) internat

3. Szkoła od m-ca lutego 1962 r. nie ma zatwierdzonego dyrektora (poprzedni dyrektor został skazany na 4 lata więzienia)¹.

II. Likwidacja

1. Kuratorium Okręgu Szkolnego^a m.^b Łodzi w dniu 1 VI 1962 r. wysłało do Tow. Salezjanów pismo w sprawie zgłoszenia kandydata na stanowisko dyrektora ZS Metalowo-Odlewniczej.

W odpowiedzi Towarzystwo przedstawiło kandydaturę ks. Mowczana².

2. KOS w dniu 23 VI 1962 r., wysłało pismo, że nie zatwierdza kandydata Tow. Salezjanów i jeżeli do dnia 9 VII 1962 r. nie przedstawi kandydata to KOS zamknie szkołę. W odpowiedzi Tow. Salezjanów przedstawiło drugiego kandydata – mgr inż. Tadeusza Pawelca³.

3. KOS w dniu [...] lipca 1962 r. idąc na teren zakładu naukowego Tow. Salezjanów wręczy pismo o zamknięciu szkoły. Jednocześnie Wydział Lokalowy Prezydium Rady Narodowej m. Łodzi wręczy decyzję o zabezpieczeniu pomieszczeń. Powyższym decyzjom nadaje się rygor natychmiastowej wykonalności. Stąd Wydział Lokalowy pieczętuje wszystkie pomieszczenia szkolne.

Podstawa prawna stanowiska KOS m. Łodzi

– rozporządzenie wykonawcze z dnia 9 VI 1932 r. § 18.

Rozwiązanie techniczne

a) Tow. Skwira⁴ ustali spotkanie z inspektorem ks. Strusiem⁵ czy^d dyr. zakł. ks. Szczęsnym⁶ na terenie zakładu w dniu [...] lipca 1962 r. godz. [...] f

¹ ks. Marcin Massalski (1891–1973) – w l. 1922–25 wykładowca w Studentacie Filozoficznym Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie; w l. 1925–1940 nauczyciel i kierownik szkół salezjańskich w Sokołowie Podlaskim, Różanymstoku, Łodzi. W czasie okupacji w Radoszy pow. Rawa Mazowiecka prowadził tajne nauczanie; w l. 1945–1962 pracował w Łodzi w szkołach salezjańskich: od 1950 r. dyrektor Zasadniczej Szkoły Mechanicznej, Liceum mechanicznego (zlikwidowane w 1956), Technikum Mechanicznego (do 1952), w l. 1956–1962 dyrektor Zasadniczej Szkoły Mechaniczno-Odlewniczej; w dniu 3 lutego 1962 r. skazany na 3 lata pozbawienia wolności i 4 tys. zł grzywny za powielenie książki amerykańskiego abpa Sheena J. Fultona; wyrok zawieszono mu z powodu stanu zdrowia i podeszłego wieku.

^a Rozwiązano skrót w miejsce maszynowego: KOS (dalej nie rozwiązywano skrótu KOS).

^b Wpisano poprawnie „m” (miasta) w miejsce maszynowego: im.

² ks. Bronisław Mowczan (1916–1985) – jako kleryk w pierwszych dniach wojny osadzony w Ostaszku, a następnie na wyspie Sellger; święcenia kapłańskie 17. III w Wilnie; w l. 1945–1962 nauczyciel: matematyki, fizyki i chemii oraz wychowawca w szkole salezjańskiej w Łodzi.

³ Tadeusz Pawelec – brak bliższych danych osobowych.

^c Pozostawione wykropkowane miejsce na liczbę dwucyfrową. KOS wydało decyzję o zamknięciu szkoły 12 lipca, więc musiało to się odbyć po tej dacie.

⁴ Zygmunt Skwira – kierownik Wydziału do spraw Wyznań PRN m. Łodzi.

b) Po stwierdzeniu, że jeden z przełożonych zakładu jest obecny na terenie budynku przy ul. Wodnej 34, udaje się grupa ludzi reprezentująca KOS w osobach: wiz. Jaskólskiego i wiz. Mamełki oraz przedstawiciele Wydziału Lokalowego PRN m. Łodzi w osobach tow. Kalińskiego⁷ i tow. [8]

Przewodniczącym grupy będzie tow. Jaskólski.

c) po wręczeniu pism i zapieczętowaniu pomieszczeń komisja kończy swoją pracę.

4. KOS po zamknięciu szkoły występuje z pismem do Wydziału Przemysłu PRN m. Łodzi powiadamiającym o zmianach w użytkowaniu maszyn znajdujących się w warsztatach szkolnych. (pow. się na § 6 ust. 1 zarządzenia Prezesa C. U. Drobnej Wytwórczości z dnia 3 VIII 1950 r. Mon. Pol. Nr A 88 poz. 1110)⁸

5. Towarzystwu Salezjanów przysługuje odwołanie od decyzji KOS m. Łodzi do Ministerstwa Oświaty za pośrednictwem KOS m. Łodzi w terminie 14-dniowym.

Z chwilą otrzymania od Salezjanów pisma odwołującego się, KOS udaje się do Min. Oświaty i tam uzyskuje zatwierdzenie decyzji o zamknięciu szkoły oraz dekret otwarcia Państwowej Zasadniczej Szkoły Mechanicznej Nr 2.

Do odwołania Tow. Salezjanów KOS załącza:

a) uzasadnienie wniosku KOS o zamknięciu szkoły

b) odpisy wszystkich pism przesłanych przez KOS do Tow. Salezjanów,

c) opinia kandydata na stanowisko dyrektora szkoły mgr inż. P. Pawelca,

d) pismo o otwarciu Państwowej Zasadniczej Szkoły Mechanicznej Nr 2.

⁵ ks. Józef Struś (1905–1973) – w r. 1922 wstąpił do Zgromadzenia Salezjańskiego; w l. nauczyciel w Różanymstoku; okres II wojny światowej spędził w Sokołowie Podlaskim jako dyrektor wspólnoty i nauczyciel na tajnych kompletach; w l. 1949–1954 organizował studentat filozoficzny WSD TS w Kutnie Woźniakowie, w l. 1954–1959 studentat teologiczny WSD TS w Łądzie n. Wartą; w l. 1959–1965 Przełożony Inspektorii św. Stanisława Kostki z siedzibą w Warszawie.

^d Wpisano odręcznie w miejsce maszynowego: oraz.

⁶ ks. Mieczysław Szczęśny (1909–1973) – w r. 1924 wstąpił do Zgromadzenia Salezjańskiego; w l. 1934–1936 student UW, spowiednik i kapelan w Zakładzie Salezjańskim w Warszawie; w l. 1936–1939 nauczyciel jęz. polskiego i katecheta W Różanymstoku; w czasie wojny ukrywał się w rodzinnym Aleksandrowie Kujawskim i prowadził w ukryciu duszpasterstwo, po wojnie organizował aleksandrowską parafię; w l. 1945–1951 dyrektor szkoły salezjańskiej w Aleksandrowie; w l. 1951–1954 kierownik Małego Seminarium w Różanymstoku; w l. 1954–58 dyrektor studentatu filozoficznego WSD TS w Kutnie–Woźniakowie; w l. 1958–67 dyrektor Domu Inspektorialnego w Łodzi.

^e Pozostawione wykropkowane miejsce na liczbę dwucyfrową.

^f Pozostawione wykropkowane miejsce na wpisanie godziny.

⁷ Nie ustalono bliższych danych o osobach, które miały reprezentować KOS.

⁸ Pozostawione wykropkowane miejsce na wpisanie nazwiska. Wszystkie wykropkowane miejsca w tym dokumencie oznaczają, że na dzień 10 lipca 1962 r. nie podjęto jeszcze wszystkich decyzji personalnych odnośnie do osób mających uczestniczyć w likwidacji szkoły. Podobnie nie były również znane dokładnie wszystkie terminy.

⁸ § 6, ust. 1: Zmiany okoliczności faktycznych dotyczących zarejestrowanych maszyn, o których mowa w art. 1 ust. 2, należy zgłaszać na piśmie władzy rejestracyjnej, podając dokładny zakres i przyczyny tych zmian.

III. Przejęcie szkoły i otwarcie Z. S. Mechanicznej Nr 2

1. Po powrocie z Min. Oświaty KOS przekazuje odpis pisma Min. Oświaty zatwierdzającego zamknięcie szkoły oraz dekretu otwarcia Państwowej Zasadniczej Szkoły Mechanicznej Nr 2 Wydziałowi Lokalowemu – prosząc o decyzję lokalową dla nowej szkoły.

Rozwiązanie techniczne

a) Na teren szkoły udaje się komisja w następującym składzie:

1. Jaskólski – wizytator KOS – przewodniczący
2. Mamełka – „ „
3. Kaliński prac. Wydziału Lokalowego
4. [^h] „ „
5. Rudnicki inspektor finansowy warsztatów szkolnych,
6. Niedzielski dyrektor nowej szkoły Z. S. M. Nr 2⁹

b) Przewodniczący komisji wręcza dyr. zakładu ks. Szczęsnemu oraz inspektorowi ks. Strusiowi pismo Min. Oświaty zatwierdzające decyzję KOS m. Łodzi odnośnie zamknięcia szkoły Tow. Salezjanów. Jednocześnie przedstawiciel Wydziału Lokalowego oświadczy, że nowopowstała Zasadnicza Szkoła Mechaniczna Nr 2 otrzymuje decyzję przydziału lokalu.

c) Przewodniczący Komisji przeprowadzi rozmowę z Salezjanami nt. inwestora szkoły, wygrodzenia pomieszczeń oraz odkupienia maszyn.

Jeżeli Salezjanie ustosunkują się pozytywnie, to w dalszych rozmowach weźmie udział Naczelnik Działu Szkół Zawodowych tow. Werfel¹⁰.

d) W wypadku negatywnego stosunku – przewodniczący komisji wręcza Salezjanom odpis pisma wydanego dla Wydziału Przemysłu PRN m. Łodzi w sprawie rejestracji maszyn nieczynnych, a następnie wzywa Salezjanów do zabrania sprzętu szkolnego (ławki, szafy, tablice) w ciągu 1 dnia.

e) Jednocześnie z komisją wchodzi brygady robotników budowlanych w celu odgrodzenia pomieszczeń szkolnych i przeprowadzenia remontu budynku.

f) Do chwili całkowitego wydzielenia (odmurowania) pomieszczeń szkolnych – należy zabezpieczyć budynek szkolny.

g) Od momentu przekazania pomieszczeń Zasadniczej Szkole Mechanicznej Nr 2 zaczyna normalnie urzędować dyrektor oraz administracja szkoły.

Całością spraw kieruje wicekurator mgr inż. J. Wroński.

^h Pozostawione wykropkowane miejsce na wpisanie nazwiska.

⁹ Józef Niedzielski – dyrektor nowo utworzonej Zasadniczej Szkoły Metalowej Nr 2. Nie ustalono bliższych danych o pozostałych osobach, które miały wchodzić w skład komisji.

¹⁰ Werfel – pracownik Kuratorium Okręgu Szkolnego m. Łodzi. Brak bliższych danych osobowych.

Łódź, dnia 10 VII 1962 r.

(Źródło: *odnaleziono 2 identyczne egzemplarze tego dokumentu w APL, Komitet Łódzki PZPR, sygn. 3483, s. 1-3; Urząd Miasta Łodzi, sygn. 1/113, s. 211-213, koncept, maszynopis*)

Nr 3

Informacja

z przebiegu dokonania zamknięcia prywatnej Zasadniczej Szkoły Metalowo-Odlewniczej Towarzystwa Salezjańskiego i powołania do życia Państwowej Zasadniczej Szkoły Metalowej Nr 2 w Łodzi, przy ul. Wodnej 34.

Na terenie Łodzi dotychczas istniały jeszcze dwie prywatne szkoły – salezjańskie: Zasadnicza Szkoła Metalowo-Odlewnicza Tow. Salezjańskiego przy ul. Wodnej 34 i Zasadnicza Szkoła Odzieżowa dla dziewcząt, prowadzona przez Zgromadzenie ss. Salezjanek przy ul. Franciszkańskiej 85.

Obie te placówki przepełnione duchem klerykalnego wychowania wymagały szczególnej uwagi ze strony Kuratorium Okręgu Szkolnego.

Podczas gdy wobec szkoły ss. Salezjanek, mieszczącej się w złych warunkach w domu zakonnym zgromadzenia zostały zastosowane środki zapobiegawcze i zakazano naboru kandydatek do kl. I-szej, aby w ten sposób szkołę rozwiązać, ta pierwsza placówka – Zasadnicza Szkoła Metalowo-Odlewnicza przy ul. Wodnej 34 została zamknięta na podstawie ustawy z dnia 15 VII 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania¹.

Dogodne warunki szkoły metalowo-odlewniczej księża wykorzystywali dla propagandy klerykalnego życia i, poza osobistym wpływem, bezpośrednio na uczniów i opiekunów również przez organizowanie widowisk o charakterze religijnym.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat przeprowadzane inspekcje państwowych władz szkolnych stwierdzały niski poziom dydaktyczno-wychowawczy oraz omijanie i wypaczanie wytycznych poinspekcyjnych. Również w niektórych działach pracy szkoły stan sanitarno-higieniczny i bezpieczeństwa był niedostateczny.

W roku szkolnym 1961/62 Kuratorium O.S. dokonało trzykrotnej analizy pracy tej szkoły. Wyciągnięte wnioski potwierdziły, że podczas lustracji – na przestrzeni całego okresu czasu nie zauważono pozytywnych zmian w pracy szkoły. Wychowanie młodzieży odbywało się w duchu idealistycznym w jaskrawej sprzeczności z ustawą z dnia 15 VII 1961 r. Za naukę pobierano opłaty od uczniów, nie realizowano w pełni programów lekcyjnych [i]^a wychowawczych,

¹ Zob. Dz. U., 1961, Nr 32, poz. 160.

^a Dodano spójnik „i” brakujący w tekście maszynowym.

zatrudnianie personelu przez dyrekcję odbywało się bez uzgodnienia z Kuratorium. Przy czym ustalono, że powyższe uchybienia pracy szkoły nie wynikały z nieudolności dyrekcji, a celowo prowadzona była polityka księży salezjanów, aby wychowane nowe kadry fachowców nie były należycie przygotowane do udziału w budownictwie socjalistycznym.

Gdy w październiku ubiegłego roku władze bezpieczeństwa ujawniły przestępczą działalność ks.ks. Massalskiego², dyrektora i Janika³, administratora szkoły, którzy na terenie szkoły i przy pomocy urządzeń szkolnych powielali i kolportowali nielegalną literaturę – (pismo w tej sprawie z dnia 30 III 1962 r. Wz. 21–4a/12/62 zostało przesłane do Urzędu) – postanowiono podjąć decyzję zamknięcia szkoły Tow. Salezjańskiego. Dla przygotowań wstępnych i załatwiania formalności zamknięcia i przejścia szkoły została utworzona specjalna komisja przy Kuratorium. W czasie ferii letnich br. Kuratorium Okręgu Szkolnego wydało decyzję z dnia 12 VII 1962 r. Nr K.O.S. – 11a/62⁴ mocą której istniejąca Zasadnicza Szkoła Metalowo-Odlewnicza Towarzystwa Salezjańskiego została zamknięta. Równocześnie Kuratorium mianowało państwową dyrekcję szkoły i po otrzymaniu odpowiedzi Ministerstwa Oświaty zatwierdzającej decyzję Kuratorium, powołano do życia Zasadniczą Szkołę Metalową Nr 2 w Łodzi – w budynkach i pomieszczeniach dotychczasowej szkoły Towarzystwa Salezjańskiego.

Dyrekcja b. Szkoły Tow. Salezjańskiego, wykorzystała wszelkie przysługujące uprawnienia i wniosła odwołania: od decyzji Kuratorium zamykającej szkołę i od decyzji Wydziału Spraw Lokalowych co do przejścia lokalu, który został przekazany powołanej państwowej Zasadniczej Szkole Metalowej Nr 2.

Po upływie przewidzianych w przepisach terminów odwoławczych – przejścia szkoły dokonali członkowie w dniu 4 sierpnia. Kuratorium weszło w posiadanie Szkoły dnia 6 VIII 1962 r.⁵. Tak, że od tej chwili produkcja warsztatów powo-

² Zob. przypis rzeczowy nr 1 w tekście źródłowym nr 2.

³ Ks. Stanisław Janik (1909–2006) – po wybuchu II wojny światowej rozpoczął działalność w ruchu oporu; pod pseudonimem „Kruk” pełnił funkcję kapelana najpierw w Związku Walki Zbrojnej, a do 1942 r. w Armii Krajowej w Batalionie im. W. Łukasińskiego; w lutym 1944 r. został aresztowany przez gestapo, więziony na P, następnie KL Gross–Rosen (nr 23843), KL Dora i KL Osterode w górach Harzu; w drodze do kolejnego miejsca odosobnienia – obozu w Beren–Belsen został wyzwolony przez amerykańców; po wyzwoleniu pracował się w duszpasterstwo Polaków na terenie byłej III Rzeszy, był kapelanem w stopniu kapitana V Dywizji Brytyjskiej Armii Renu; w l. 1946–1962 pracował w szkołach salezjańskich w Polsce. W dniu 28 października 1961 r. wraz z ks. dyrektorem M. Massalskim został aresztowany w Zakładzie Salezjańskim w Łodzi przy ul. Wodnej i 3 lutego 1962 r. skazany na trzy lata więzienia i 4 tys. grzywny; karę odbywał kolejno w aresztach i więzieniach: w Łodzi, w Łęczycy i Strzelcach Opolskich. Po odbyciu kary przez długie lata starał się o odszkodowanie, nigdy go jednak nie otrzymał.

⁴ W zasobie Archiwum Państwowego w Łodzi nie odnaleziono tej decyzji.

⁵ Zgodnie z decyzją Wydziału Kwaterunkowego Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej Łódź–Widzew z dnia 6 VIII 1962 r. przydzielono Zasadniczej Szkole Metalowej Nr 2 lokal użytkowy położony przy ul. Wodnej 34 składający się z części internatowej oraz szkolnej, APŁ, UMŁ, sygn. 1/113, s. 205–208.

lanej państwowej Zasadniczej Szkoły Metalowej szła normalnie, bez specjalnych zakłóceń.

Podczas dokonywania formalności zamykania i przejmowania szkoły, komisja nie natrafiła na trudności, jakie mogłyby wynikać z niewłaściwego zachowania się przedstawicieli b. dyrekcji, członków Tow. Salezjańskiego. Przejęcie odbywało się spokojnie. Przekazywał i udzielał informacji b. dyrektor dotychczasowej szkoły, ks. Mieczysław Szczęśny, który przystąpił do tych czynności po uprzednio przeprowadzonej rozmowie z prowincjałem trwającej około godziny. Ksiądz Szczęśny przydzielił jeszcze komisji trzech księży do oprowadzania po zajmowanych obiektach i udzielania niezbędnych informacji w celu zabezpieczenia lokali oraz inwentarza.

Z chwilą dokładnego zapoznania się z terenem szkoły zaszła konieczność oddzielenia pomieszczeń szkoły i lokali pomocniczych jak kuchnia, internat, sala teatralna od pomieszczeń pozostałego domu zakonnego Towarzystwa Salezjańskiego.

W technicznym rozwiązaniu tej konieczności księża okazali jak najdalej posuniętą współpracę z komisją a następnie z administracją państwowej dyrekcji szkoły.

Należy zaznaczyć, że Towarzystwo Salezjańskie było przygotowane na to, że tą ich szkołę władze przejmą, ale liczyli się z możliwością zezwolenia na prowadzenie przez nich szkoły przynajmniej przez jeszcze jeden rok. W takiej też atmosferze nie było zaskoczeniem dla księży dokonanie przejęcia szkoły i tym należałoby tłumaczyć wykazaną lojalność z ich strony. Dowodem takiego przewidywania Tow. Salezjańskiego było to, że przed wejściem komisji już planowali przygotowania do wydzielenia domu zakonnego za szkoły i dzięki też temu udało się w porę uregulować istotny w tym wypadku problem, mianowicie wydzielenie kuchni dla domu zakonnego – bez uszczerbku dla internatu szkoły. Po oddzieleniu pomieszczeń zakonu i kaplicy publicznej, która wewnątrz była połączona wejściami ze szkołą, dyrekcja szkoły natychmiast przystąpiła do remontu i niezbędnych przeróbek stosownie do wymagań stawianych szkole tego typu. Sprawność i szybkie zabezpieczenie szkoły oraz dokonywanie przeróbek i remontu odbywa się bez zastrzeżeń, dzięki właściwej postawie obu stron, tj. członków Tow. Salezjańskiego i również pracowników państwowej dyrekcji szkoły, którzy dbają o odpowiedni poziom kulturalnego załatwiania przypadających spraw i czynności im powierzonych.

Według informacji administracji szkoły zaniechano stosowanych przez pracowników Wydziału Spraw Lokalowych odpowiednich naklejek zabezpieczających, na lokalach graniczących z kaplicą i domem zakonnym, a to na prośbę księży, którzy uważali, że jest to zbędne, i nie będzie wywoływało wrażeń u osób przychodzących do kościoła.

Uczniów Zasadnicza Szkoła Metalowa Nr 2 przyjęła 253 + 75 przyjętych do kl. I, którzy zdali egzamin w czerwcu 1962 r.

Spośród personelu zatrudnionego w dotychczasowej szkole Tow. Salezjańskiego złożyli podania i zostali przyjęci do pracy w Państwowej Zasadniczej

Szkole Metalowej Nr 2 członkowie Tow. Salezjańskiego: br. Robakowski Józef⁶, pełniący obowiązki kierownika warsztatów z pensją 2.530 zł miesięcznie, br. Otłowski Stanisław⁷, nauczyciel zawodu z pensją 1979 zł miesięcznie, i br. Sawicki Aleksander⁸, nauczyciel zawodu z pensją 1826 zł miesięcznie.

W związku z tymi zmianami i odejściem wszystkich księży, kleryków i większości braci, którzy pełnili funkcje dyrektorów, rektorów, nauczycieli, wychowawców i służby niższej zostało pozbawionych bezpośredniego kontaktu z młodzieżą w szkole 12 księży, 5 kleryków i 11 braci, członków Tow. Salezjańskiego. Pozostało także kilka osób, dotychczasowych pracowników służby pomocniczej, które dyrekcja szkoły uważała za stosowne zatrudnić nadal. Są to sprzątaczkę, dozorcę, ludzie związani ze szkołą i pracę swą wykonują sumiennie, a trudno by im było znaleźć pracę gdzie indziej.

Ministerstwo Finansów pismem z dnia 22 VIII 1962 r.⁹ wykazało, że zaległości podatkowe b. szkoły Towarzystwa Salezjańskiego wynoszą 469 000 – zł. Z uwagi na to, maszyny i urządzenia przemysłowe szkoły zostały przejęte na podstawie wydanego orzeczenia Wydziału Przemysłu Prezydium Rady Narodowej m. Łodzi o wykupie urządzeń przemysłu na rzecz Państwa¹⁰.

^bŁódź, dnia 22.IX.1962 r.^b

[podpis nieczytelny]

^cDo Nr Wz. 21–4a/12/62^c

(Źródło: APL, Urząd Miasta Łodzi, sygn. 1/113, s. 201–204, oryginał, maszynopis)

⁶ ko. Józef Robakowski (1914–1994) – salezjanin koadiutor (brat zakonny); od 1934 r. w Zgromadzeniu Salezjańskim; w l. 1935–1962 pracował w szkołach salezjańskich w Łodzi; w czasie okupacji po zamknięciu salezjańskiej szkoły pracował w obozie pracy; po zamknięciu salezjańskiej szkoły w 1962 r. za zgodą przełożonych pracował w Państwowej Zasadniczej Szkole Metalowej Nr 2, gdzie pełnił funkcje instruktora zawodu, nauczyciela technologii i zastępcy kierownika warsztatów szkolnych. Po przejściu na emeryturę w l. 1974–1991 pracował w kancelarii parafialnej na ul. Wodnej; po odzyskaniu w r. 1991 szkoły przez salezjanów, pomagał w szkolnej bibliotece.

⁷ ko. Stanisław Otłowski (1925–2003) – salezjanin koadiutor; w czasie wojny w 1942 r. wywieziony na roboty do Prus Wschodnich; od 1947 w Zgromadzeniu Salezjańskim; w l. 1948–1962 nauczyciel zawodu w salezjańskiej szkole w Łodzi (frezerstwo); po likwidacji salezjańskiej placówki został zatrudniony w powołanej na jej miejsce Państwowej Zasadniczej Szkole Metalowej Nr 2, gdzie pracował do emerytury w 1981 r.

⁸ ko. Aleksander Sawicki (ur. 1928) – salezjanin koadiutor; od 1949 r. w Zgromadzeniu Salezjańskim; nauczyciel zawodu w salezjańskiej szkole w Łodzi; po likwidacji placówki został zatrudniony w powołanej na jej miejsce Państwowej Zasadniczej Szkole Metalowej Nr 2; w 1969 r. opuścił Zgromadzenie Salezjańskie.

⁹ W zasobie APL nie odnaleziono tego pisma, które znajdowało się w Kuratorium, APL, UML, Notatka służbowa, sygn. 1/113, s. 208.

¹⁰ W aktach PRN m. Ł. nie odnaleziono tego orzeczenia.

^{b-b} Pismo odręczne.

^{c-c} Pismo odręczne. Zapis ten dotyczy znaku pisma z dn. 30 marca 1962 r. adresowanego do Urzędu ds. Wyznań, którego jednak nie odnaleziono. Informacja niniejsza stanowi kontynuację sprawy, która w zasadzie przesądziła o zamknięciu szkoły.

THE LIQUIDATION OF THE SALESIAN TECHNICAL SCHOOL
IN ŁÓDŹ, WODNA STREET 34
THE CHOICE OF SOURCES

Summary

In this publisher assembled materials bearing upon of the liquidation of the Salesian Technical School in Łódź at Wodna Street 34 which took place in the year of 1962. All presented documents issue from the supply of the State-Archives in Łódź.

Publishers expect, that the present choice of sources will contribute to the supplement and the development of research over history of the Salesian Technical School in Łódź at Wodna Street 34 and consequently with history of Salesians in Poland. All the more that only since a short time is possible to use the records produced by the party apparatus of different levels, the Office responsible for Confessions or the Service of the Safety.

Nota o Autorach: mgr **KRZYSZTOF KOLASA** – absolwent historii o specjalności archiwistycznej na UMK w Toruniu; starszy archiwista w Archiwum Państwowym w Łodzi; sekretarz Stowarzyszenia Archiwistów Polskich Oddział w Łodzi. Zajmuje się badaniem: stosunków polsko-tureckich w drugiej połowie XVII w., struktury organizacyjnej i funkcjonowaniem organizacji partyjnych PZPR na przykładzie województwa łódzkiego, historii Kościoła w PRL-u oraz problemów opracowania dokumentacji aktowej i nieaktowej.

ks. mgr **JAROSŁAW WĄSOWICZ SDB** – kierownik Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Pilskiej; przygotowuje doktorat na UMK w Toruniu nt. *Niezależny Ruch Młodzieżowy w Gdańsku 1981–1989*; wicepostulator procesu beatyfikacyjnego męczenników II wojny światowej; zajmuje się badaniem dziejów młodzieżowej opozycji w PRL-u, historią Kościoła w tym okresie, martyrologium duchowieństwa polskiego w czasie II wojny światowej oraz historią salezjanów w Polsce.

Słowa kluczowe: historia Kościoła, salezjanie, szkolnictwo salezjańskie, zakony męskie, Łódź